

Etiraf insan mənəviyyatının ən uca zirvəsidir

...insan doğulur, yaşayır, haqq dünyasına qovuşur. Özündən sonra onun qəribə, ağıla gələn və gəlməyən tərzdə "həyatı" başlayır; nə qoyub-gedibse, nə edib-gedibse, necə yaşayıbsa, ona da uyğun o "qəribə" həyat davam edir. Əgər insan böyük vəzifələr tutubsa, görkəmli mütəxəssis olubsa, əlbəttə, onun o dediyimiz həyatı daha söz-söhbətli, müzakirəli, daha uzun və əhatəli olur. Yox, adam elə də ad-san sahibi olmayıbsa, bu sonrakı "ömür" çox sadə, bəzən 2-3 nəsil (30-40 il) yaddaşa çevrilir. Ona görə birinci qeyd etdiyimiz "həyat"ın sahibləri çox vaxt öz həyatlarının müəyyən zirvəsində arxaya baxmağı, elədiklərini, yaşadıklarını bir müdrik nəzərlə qiymətləndirməyə mənəvi bir ehtiyac duyurlar.

Belə bir girişi verməyimə və belə bir yazını gerçəkləşdirməyə həvəs mənə tibb elmləri doktoru, professor, əməkdar həkim, ATU-nun Ümumi Cərrahlıq kafedrasının müdiri Hacı Çərkəz Məmiş oğlu Cəfərovun "Etiraf" kitabını oxuyandan sonra yarandı. Çərkəz müəllimi ustad bir cərrah, geniş intellektli ziyalı, bacarıqlı təşkilatçı kimi tanıyırdım. Həm də onu da bilirdim ki, ədəbiyyatla "dostluğu" var. Rəhmətlik, Xalq şairi M.Arazi çox sevirdi. Ancaq bu kitab mənə də belə bir təəssürat yaratdı ki, Çərkəz müəllim yaxşı qələm sahibidir, hətta, mən deyirdim ki, gözəl təhkiyəsi var. Lap yazıçı kimi hadisələri təsvir etmək, oxucunun gözü qarşısında tam obraz yaratmaq dərəcəsinə mükəmməl üsluba malikdir (Heç kəsə gizli deyil ki, bizim Rusiyada yetişən alimlərimizin çoxu, xüsusən həkimlər ana dilində səlissə yazı bilmirlər). Çərkəz müəllim kitabın bəzi hissələrində öz ixtisası ilə bağlı elə terminlər, söz birləşmələri işlədir ki, adamda onun elmi üslubunun da yüksək səviyyədə olması təsəvvürü yaranır. Kitab Azərbaycanımızın tarixinə qısa nəzər belə başlayır və müəllif bunu onunla bağlayır ki, oxucu (hər səviyyəli oxucu ola bilər) konkret olaraq xalqın həyatında müstəsna əhəmiyyəti olan təbabətlə, onun vacib qolu olan cərrahlıqla bağlı məsələlərdən xəbərdar olarkən dövlətimizin, millətimizin keçdiyi çətin və şərəfli yola da öləri baxsın, müasir elmi təbabətin, bu təsadüfdə isə cərrahlığın boş yerdə deyil, yüksək mədəniyyətli, istedadlı şəxsiyyətləri olan bir xalqın oğullarının əli ilə ərşəyə gələn inkişafını izləsin, alim həkimlərimiz haqqında düzgün məlumatı yiyələnsin.

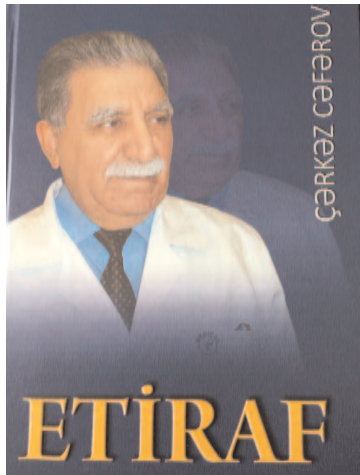
220 səhifədən çox olan kitab 9 bölməyə ayrılıb. 10 səhifəlik "Azərbaycan dövlətinin və millətinin yaranması" adlanan (müəllif burada daha çox görkəmli tarixçi, professor Süleyman Əlyarının tədqiqatlarına istinad edir) hissədən sonra "Ümumi cərrahlıq kafedrasının təşkili" bölməsi gəlir. Müəllif burada ADR-in yaranmasını xalqımızın tarixi uğuru hesab edir, BDU-nun, onun tərkibində tibb fakültəsinin təşkilini böyük mədəni-elmi hadisə adlandırır. Ali təhsilin, həmçinin

tibb təhsilinin təşkili və inkişafında müstəsna rol oynayan Rusiyadan dəvət olunmuş V.I.Kazimovski, İ.İ.Şirokoqorov, F.N.İlyin, B.K.Finkelşteyn, A.İ.Okinçeviç, D.N.Belenkiy və b. haqqında səmimi və qısa məlumat verir, kafedrada yetişən və onun təşkilində, inkişafında əmək sərf etmiş milli kadrlar barədə məhəbbətlə danışır. Azərbaycan tibb elmində və səhiyyəsinə ilk dosent, professor, elmlər namizədi və doktorlardan olan milli kadrlar - Əbülfət Rzaxan oğlu Talışinski, Zülfüqar Mehdi oğlu Məmmədov, Gülbala Rəhman oğlu Qurbanov, Rza Qəni oğlu Ələkbərov, Aslan Nəzər oğlu Tahirova (onlar 40-50 il əvvəl dünyalarını dəyişmişlər) aid qısa da olsa, vacib məlumatlar verən oçerklər də maraqla oxunur (Onu da deyim ki, bu şəxsiyyətlərin çoxu haqqında ilk dəfə bu kitabdan müəyyən məlumat almaq olar). Kitabın "Kafedra ilə tanışlıq bölməsində" Çərkəz müəllim tələbəlik illərində ümumi cərrahlıq kafedrasına aid təəssüratlarını bölüşür, həm də tibbə olan həvəsin yaranmasında böyük qardaşı Əkbərin rolunu rəğbət hissi ilə xatırlayır, onun bir qardaş kimi köməyindən məhəbbətlə söz açır. Müəllif yazıb-oxuya bilməyən valideynlərinin təhsilə olan sevgisindən də ehtiramla danışır. O yazır: "Mən orta məktəbdə oxuyanda atam tez-tez məktəbə gəlirdi, müəllimlərdən mənim oxumağımı barədə soruşardı, hətta sinfimizə girib, arxada oturub mənim cavablarıma qulaq asardı" (səh.38). Yeri gəlmişkən, deyim ki, valideynin uşağın təhsili ilə maraqlanması, bu işə ciddi yanaşması uşaqların sonrakı taleyində müstəsna rol oynayır. Mən bunu sinif yoldaşlarımla, xüsusən rəhmətlik kimya elmləri doktoru, professor Bəybala Həsənovun taleyində əyani olaraq müşahidə etmişəm. Bunu Çərkəz müəllim və onun qardaşlarının timsalında da görmək olar.

Kitabın bu hissəsində müəllif ümumi cərrahlıq fənnindən dərş deyən müəllimlərini ehtiramla xatırlayır. Buradaca o, kafedranın vəfat etmiş professorları Hüsniyyə Ağayar qızı Diyarova, Mustafa Məmməd oğlu Əlikişibəyov, Qəşəm Həşim oğlu Məmmədzadə, dosentlər Mahmud Bəhrami, Fövzi Hacıyev, Qulam Bağırov, Hacıbaba Əliyev, Həbib Haqverdiyev, Qulamirzə Quliyev, Bəhram Sarıyev, Akif Məmmədov, Vaqif Rüstəmov, Asif Əhmədli haqqında ürək sözlərini yazır.

Əvvəldə dediyim kimi, kitabın tərtibat və mövzuların yerləşdirilməsi baxımından, bəlkə də, xirda düzəliş ehtiyacı var, amma dil və üslubun təbiiyi, hadisələrin təsvirindəki səmimiyyət, hər şeydən əvvəl, ana dilinə bələdlik səviyyəsi onu oxunaqlı edir, necə deyirlər, su kimi içilməsinə şərait yaradır. Bu mənada "Leninqrada eza-

miyyət", "Moskvaya ezamiyyət", "Ümumi cərrahlıq kafedrası 1970-1994-cü illərdə", "Azərbaycanın sonrakı müsibətləri", "Kafedranın yeni rəhbəri" adlı fəsillərini birnəfəsə oxuyursan. Bu hissələri Çərkəz müəllim, doğrudan da, bir yazıçı qələmi ilə əsl ilhamla, bir sıra özünəməxsusluqla yazmışdır. Mənim xoşuma gələn, hətta heyran edən cəhətlərdən biri rus alimləri ilə vacib əhəmiyyət daşıyan söhbətlərin orijinalda verilməsidir. Məsələn, Leninqrada gəlməyinin səbəbini açıqlayan müəllif Bakıda görüşdüyü akad. F.Q.Uqlovla belə bir dialoqu mənə daxil edir:

"Soruşdu:

- А что вы хотите?

- Sizin rəhbərlik etdiyiniz İnstitutda gəlmək, ...öyrənmək istəyirəm, - dedim.

Özümle götürdüyüm bronxoqrammalara baxıb:

- Все это вы сами делаете? - deyə soruşdu.

- Bəli, - dedim.

- Вы курите?

- Yox, - dedim.

- Вы женаты?

- Yox, - dedim.

Bir kəlmə:

- Годится! - dedi".

Əlbəttə, bu məndəki fikirləri vasitəli nitq kimi də vermək olardı, ancaq buradakı qədr canlı, təsirli və səmimi çıxmazdı. Çərkəz müəllim başqa mətnlərdə də bu cür hərəkət edir. "Moskvaya ezamiyyət" hissəsində SSRİ Səhiyyə naziri akad. B.V.Petrovskinin müəyyən səbəblərdən imtinasından sonra gələcək elmi məsləhətçisi prof. M.İ.Perelmanla belə bir mükəlliməsinə maraqla oxuyuruq:

"Mən sarsılmış vəziyyətdə... M.Perelmanın yanına getdim. B.Petrovskinin imtinasını ona çatdırdım.

O çox müdrik alim idi. Mən ondan soruşdum:

- Михаил Израилович, мне вернуться на родину?

- Зачем? Мы тебя оформим через мою кафедру - Фтизиопульмоно-логию Ы Московского Государственного Медицинского Института им. И.М. Сеченова..."

Bələklə, uzun, əzab və həyəcan dolu çarpışmalardan sonra alimin gərgin yaradıcılıq yolu başlayır.

Kitabın həyəcansız oxunması

mümkün olmayan (məne görə) səhifələrindən biri doktorluq mövzusunun və onun zirvə nəticəsi hesab edilən süni protezin xəstə üzərində sınaqdan keçirilməsi hadisəsinin təsviridir. Çərkəz müəllim öz başına gələn, gələcəyi üçün "olum - ölüm" əhəmiyyətli bu prosesi elə obyektiv, kənardan baxan adam kimi canlandırır ki, sanki gərgin konfliktli bir dramatik əsər oxuyursan.

...Çərkəz müəllim şöbə müdiri ilə akad. B.V.Petrovskinin qəbuluna gedir ki, onun hazırladığı (işlənmiş) protezin klinikada tətbiqinə razılıq alınsın:

"- А ты готов к протезированию трахем? - deyə o soruşdu (B.V.Petrovski -A.M.).

- Да, Борис Васильевич, - Юрий Викторович dedi.

- Зато я не готов! - kəlməsinə eşidəndə kabinet başına fırlandı: "Bu kişi nə deyir?"

B.V.Petrovski dedi:

- Юрий Викторович, скоро мы поедим в Ташкент на 30-ий съезд хирургов. Мы верн мся от туда, пусть тогда Джафаров выступает на уч ном совете, и мы примем решение..." (səh.143).

Bəli, doktorant Daşkəndə gedir, elmi məruzəsi maraqla qarşılır, Moskvaya qayıtdıqdan sonra Elmi Şurada işi barədə məruzə edir, bundan sonra protezin tətbiqi müsbət nəticə ilə gerçəkləşdirilir. (Burda bir haşiyə vermək istəyirəm: bizim xalqımızın alim, mütəxəssis oğul və qızları yetişib, cəmiyyətə qatılana kimi olmanın əzablarına dözlər, yad ölkələrdə, yad münasibətlərdə, yad dillərdə nə qədər çətinliklərdən keçməli olurlar. İndi də, demək olar, bu, davam edir; istedadlı tələbələr, məzunlar xaricə getməyə üstünlük verirlər. Məncə, onlarla akademiki, yüzlərlə professoru, minlərlə dosenti olan ölkədə belə davam etməməlidir. Dünya səviyyəli mütəxəssisləri fəxrlə öyündüyümüz müstəqil Azərbaycanımızda özümüz yetişdirməliyik...)

Kitabın belə maraqlı səhifələri yetərincədir. Xüsusən kafedranın yaşı - cavan əməkdaşları haqqında qısa oçerklər, ümumi cərrahlığın nəzəri və əməli problemlərinə, kafedranın əvvəlki və sonrakı fəaliyyətinə həsr olunmuş bölmələr, hissələr Çərkəz müəllimin işinə həvəs və məsuliyyətdən, müəllimlərinə və yoldaşlarına olan səmimi, təmənnasız münasibətdən xəbər verir. Çərkəz müəllim yeri düşdükcə onun püxtələşmiş cərrah, yetkin ziyalı, vətəndaş kimi yetişməyində ən kiçik köməyi, məsləhəti olan insanlara minnətdarlığını ifadə edir, gənclərə də tövsiyəsi bu olur ki, müəllimlərinə, yaxşılığı keçən hər kəsə hörmətlə yanaşsınlar, dikbaşlıq etməsinlər. Bir oxucu, gənclərin yetkin şəxsiyyət kimi yetişməsində müəyyən uzunmüddətli əməyi olan bir şəxs kimi bu kitabın mənə xoş gələn, necə deyirlər, ürəyimdən tikan çıxaran cəhətlərindən biri də

budur. Bu mənada akad. A.Namazova, akad. Ə.Əmiraslanov, prof. N.Rzayev, prof. V.Şadlinski, prof. B.Aşurov, dos. İsa Qurbanəliyev, dos. H.Bağırov, dos. M.Kərimov və başqaları haqqında yazılanları oxucu dərin razılıq hissi ilə qarşılayır.

Qeyd etməyi vacib bilərəm ki, "Etiraf"ın səmimi, oxucunu kövrəldən, müəllifə rəğbətini birə on artıran məziyyətlərindən biri də Çərkəz müəllimin onun səhifələrində öz ailə qayğılarına yer ayırması, xanımı və uşaqları haqqında ürək sözlərini dilə gətirməsi, bir həyat yoldaşı, bir ata kimi daimi narahatlıqlarından danışmasıdır. Kafedra müdiri seçilərkən həyat yoldaşı Jalə xanımla kafedranın vəfat etmiş müdiri prof. B.Aşurovun ailəsindən halallıq almasını, Jalə xanımla həcc ziyarətinə getmələrini həyatlarında müstəsna hadisə kimi qiymətləndirməsini oxucu yüksək qiymətləndirir, bütün bunlar onun qəlbini xoş hisslərlə doldurur.

Ümumiyyətlə, haqqında danışdığım kitabda insanı dərinədən düşündürən, vətəndaş kimi həyəcanlandıran səhifələr çoxdur. Məsələn, Qarabağ döyüşlərində müəllifin bir cərrah kimi fəaliyyətini, ağır əməliyyatdan sonra sağalıb xidmətə qayıtmış əsgərlə təsadüfi görüş səhnəsini həyəcansız oxumaq olmur. Kafedraya rəhbər seçildəndən sonra baş verən anlaşmazlıqlar, onların ədalətlə aradan qaldırılması, əməkdaşlara müəllim, ağısaqqal, rəhbər kimi qayğı və tələbkərliliklə yanaşılması ilə bağlı olan hadisələr hər kəs üçün ibrət çıxarmalı nümunələrdir. Kitabda Çərkəz müəllim Azərbaycan ictimai həyatında və onun səhiyyəsinə baş vermiş və verməkdə olan hadisələrə, xüsusən milli cərrahlığımızın inkişafı və gələcəyi ilə əlaqədar olaylara öz prinsipial mövqeyini bildirir, bir vətəndaş kimi narahatlığını oxucunun diqqətinə çatdırır. Kitabın son səhifələrində müəllif 50 illik həkimlik həyatında rastlaşdığı xoş və xoş olmayan olayları yada salır, xalqımızın keçdiyi çətin müstəqillik yollarına nəzər salır, ATU-nun, ölkəmiz üçün müstəsna yeri olan onun ümumi cərrahlıq kafedrasının uğurlarını xatırladır, öz səmimi etiraf və minnətdarlıqlarını dilə getirir.

Əlbəttə, 200 səhifədən çox olan kitab haqqında bir qəzet məqaləsində tam təəssürat yaratmaq çətindir. Ona görə professor Çərkəz Cəfərovun dostları, tanışları, tələbələri, ümumilikdə hər kəs üçün bu kitabın öz səmimiyyəti və çox xeyirxah məqsədi ilə maraqlı olacağını bildirim və müəllifə cansağlığı və elmi-publisistik fəaliyyətində uğurlar diləyirəm.

A.F.Miriyev,
ATU-nun Azərbaycan dili kafedrasının müdiri, dosent